

İlköğretim Öğretmenlerinin Etkili Vatandaşlık Yeterlik Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi¹

An Investigation on Primary School Teachers' Perceptions of Effective Citizenship Proficiency by Certain Variables²

Halil İbrahim SAĞLAM³

Özet: Bu araştırma, ilköğretimde görev yapan sınıf ve branş öğretmenlerinin etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin algılarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada “vatandaşlık değerleri” ve “vatandaşlık bilgi becerileri” alt boyutlarından oluşan 23 maddelik etkili vatandaşlık yeterlikleri ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin iç tutarlılık güvenirlik katsayısı .89’dur. Araştırmaya, 2010-2011 eğitim öğretim yılının bahar döneminde 108’i kadın (%50.5), 106’sı erkek (%49.5) olmak üzere toplam 214 öğretmen katılmıştır. Kolmogorov-Smirnov testi sonucuna göre medeni durum, mesleki kıdem, öğretmenliği severek tercih etme ve öğretmenlikten memnun olma durumları $p < .05$ düzeyinde anlamlı bir farklılık gösterdiği için dağılımların normal olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bundan dolayı söz konusu değişkenlerden mesleki kıdem için parametresiz testlerden Kruskal Wallis H testi; medeni durum, öğretmenliği severek tercih etme ve öğretmenlikten memnun olma durumları için Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Ayrıca, mesleki kıdemde Kruskal-Wallis H testi sonucunda anlamlı çıkan farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Cinsiyet ve branş değişkenleri ile ilgili verilerin analizinde istatistiksel teknik olarak parametrik testlerden t testi yapılmıştır. Araştırma sonucunda ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerinin etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin algılarının “tam katılıyorum” düzeyinde olduğu bulunmuştur. İlköğretimde görev yapan öğretmenler cinsiyet, branş, medeni durum, öğretmenliği severek tercih etme ve öğretmenlikten memnun olma durumları bakımından anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Araştırma sonucunda vatandaşlık bilgi becerileri boyutuyla ölçek toplamında mesleki kıdem bakımından kıdem yılı fazla olanlar lehine anlamlı farklılık bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, vatandaşlık eğitimi, etkili vatandaşlık yeterlikleri

¹ Bu makale 20-22 Nisan 2012 Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu’nda sözlü tebliğ olarak sunulmuştur.

² This article was presented in the International Social Studies Education Symposium in 20-22 April 2012.

³ Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Sakarya. hsaglam@sakarya.edu.tr

Extended Abstract

Citizenship can be defined as political belonging to the state. Citizenship consists of relationships between the state and the individuals. In order to maintain the relationships between the state and the citizens wholesomely, it is necessary to fulfill rights and responsibilities mutually. Thanks to this fact, citizenship education has become common interest of whole humanity. In this sense; primary education is a crucial step in developing citizenship consciousness. The fact that students in this level are prone to pattern themselves after their teacher and that teacher are perceived as professionalists followed by society further increase the significance of effective citizenship proficiency levels of teachers. Consequently, determining effective citizenship proficiency levels of the teachers who work in primary education constitutes the main purpose of this study. In addition, it is aimed to determine whether the teachers' gender, field of study, marital status, length of service, whether they prefer teaching profession willingly and whether they are pleased with teachership or not lead to differentiation in their "effective proficiency levels".

The purpose of this study is to reveal primary school teachers' effective citizenship proficiencies. The study employed a 23-item inventory of effective citizenship proficiencies, which consisted of two sub-dimensions, namely "citizenship values" and "citizenship knowledge and skills". The inner consistency coefficient of the inventory is 0.89. The study was conducted on a total of 214 teachers, 108 of them being female (50.5%) and the remaining 106 of them (49.5%) being male, during the Spring Term of the Educational Year 2010-2011. The level of significance for data analysis was accepted as 0.50. The data were analyzed in accordance with the sub-dimensions. Firstly, the normality of the distribution of the variables was studied through the Kolmogorov-Smirnov test in an attempt to determine what kind of tests would be conducted on the data. According to the Kolmogorov-Smirnov test, it was concluded that the distributions were not normal, for there were significant differences, at the level " $p < 0.05$ ", in the variables "marital status", "length of service", "willingly or unwillingly choosing to become a teacher" and "being satisfied or dissatisfied with being a teacher". Accordingly, the Kruskal Wallis H test, a non-parametric method, was conducted on the variable "length of service" whereas the Mann-Whitney U test was carried out on the variables "marital status", "willingly or unwillingly choosing to become a teacher" and "being satisfied or dissatisfied with being a teacher". Furthermore, the Mann-Whitney U test was conducted in order to determine between which groups the significant differences, revealed by the Kruskal-Wallis H test, existed. The t test, a statistical parametric method, was carried out on the data on the variables "gender" and "branch".

The study concluded that primary school teachers "strongly agree" with the statements on efficient citizenship proficiencies. There was no significant difference between teachers in "gender", "branch", "marital status", "willingly or unwillingly choosing to become a teacher" and "being satisfied or dissatisfied with being a teacher". However, the study reported a significant difference in favor of those teachers with a higher length of service in both the whole inventory and the sub-dimension "citizenship knowledge and skills".

Keywords: Social studies, citizenship education, Effective citizenship proficiencies.

Giriş

Vatandaşlık, devlete siyasal aidiyet olarak tanımlanmakla birlikte bireyi bir dizi özel hak ve sorumlulukların bağlı olduğu yasal statüyle donatmaktadır (Üstel, 1999; Gündüz & Gündüz, 2005; Pamuk & Alabaş, 2008). Vatandaşlık, devlet ve birey arasındaki ilişkilerden oluşur. Bu ilişkiler doğal olarak hak ve sorumlulukları birlikte içerir (Doğanay, 2004). Vatandaş,

bilgilendirilmiş, sorumluluğu olan ve tartışmalar içinde yer alarak karar verebilen kişidir. Bundan başka gelişmiş demokrasilerde vatandaşlık eğitimi çerçevesinde öğrencilere yeni görevler yüklenmiştir. Öğrencilerden, yaşadıkları toplumun sosyal, politik ve çevresel problemlerinden haberdar olmaları ve bu problemlerle mücadele edebilecek şekilde yetişmeleri beklenmektedir (Holden, 2003; Demircioğlu, 2008).

Siyasal bir kuruluş olan devletin iyi örgütlenmiş olmasının tek başına yeterli olmaması, devletlerin, anayasal demokrasilerini güçlendirebilmeleri, bağımsız devlet olarak yaşayabilmeleri, etkin olarak yönetilebilmeleri ve gelişebilmeleri için etkili vatandaşlara ihtiyaç duymaları gibi nedenler vatandaşlık bilgi, beceri ve değerlerinin her kuşağa etkili bir şekilde kazandırılmasını gerektirmektedir. Bu nedenlerle, etkili vatandaşlık eğitimi devletlerin temel görevi haline gelmiştir. Bir devletin etkili vatandaşlara sahip olabilmesi için bütün kurumlarının aynı amaç için çalışması ve tüm vatandaşlarının da bu konuda bilinçli olması gerekir (Ersoy, 2007).

Etkili vatandaş, içinde yaşadığı toplumun kültürünü benimsemiş, özümsemiş ve bunu geliştirmeyi amaç edinmiştir (Safran, 2008). İyi bir vatandaşlık eğitimi aktif, üretken ve problem çözen bireyler yetiştirmelidir (Phillips, 2003; Kan, 2009). Bunun için, bireylerin daha etkili bir sosyal anlayışa, iletişim ve ortak çalışma yeteneğine, değişen şartlarda diğer alanlardaki uzmanlarla çalışma becerisine, bilgi edinme, üretme ve kullanma yeteneklerine sahip olması gerekmektedir (Keser, 2003). Bu, bir taraftan eğitim anlayışının değişmesine neden olurken diğer taraftan öğretim uygulamalarında yeni fırsatların doğmasına zemin hazırlayabilir (Tezci, 2002). Vatandaşlık eğitiminin değişen şartlardan bağımsız olarak varlığını sürdürmesi düşünülemez. Değişimin baş döndürücü bir hızla gerçekleştiği günümüzde vatandaş yetiştirme anlayışının da buna uygun olması gerekmektedir.

Etkili vatandaşlık bir ülkede eğitim sisteminin genel amacı olmakla birlikte, okul programları içinde bu görev daha çok sosyal bilgilere düşmektedir. Demokratik bir ülkede, sosyal bilgilerin temel amacı, demokratik süreci geliştirecek etkili vatandaşlar yetiştirmektir (Doğanay, 2004; Tay, 2009). Demokrasi; demokrasiye inanmış, demokrasiyle ilgili bilgi, beceri ve değerlerle donatılmış insanlar aracılığıyla gelişebilir (Doğanay, 2004). Vatandaşlık eğitimi, bir ülkedeki her bireyi, kurumu, okulları ve hatta dünyadaki bütün insanları ve ülkeleri ilgilendiren ortak bir eğitim konusu haline gelmiştir (Alkın, 2007). Birçok ülkenin eğitim sisteminin en temel amacı iyi vatandaş yetiştirmektir (Duman, Karakaya, & Yavuz, 2001). Milli Eğitimi Bakanlığı da, öğrencileri iyi birer toplum, bölge, millet ve dünya vatandaşı haline getirmeyi, iyi meslek adamı ve sağlıklı nesiller yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Toplum tarafından resmi bir kuruluş olarak oluşturulmuş olan okul, kültürel mirasını aktarmak ve ülke gençliğini gelecekteki hayata hazırlamakla yükümlüdür (Barth & Demirtaş, 1996; Sağlam, 2000). Milli Eğitim Temel

Kanunu'nun 23. maddesi ilköğretimin amaçlarını düzenlemektedir. Buna göre ilköğretimin amacı, çocukları iyi birer vatandaş olarak hayata ve üst öğrenime hazırlamaktır. Aynı kanunun 2. maddesi bir vatandaşın hangi özelliklere sahip olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda etkili vatandaş yetiştirmek tüm eğitim kurumlarının görevi olmakla birlikte iyi vatandaş yetiştirme görev ve sorumluluğu ilköğretim basamağında daha da önem taşımaktadır.

Engle ve Ochoa'ya göre (1988), demokratik vatandaşlığın özünü etkili karar verme oluşturmaktadır. Karar verme sürecinde birey bilgi, beceri, değer ve alışkanlıklarını işe koşmaktadır. İlköğretim döneminde çocuklar, etkili vatandaşlık eğitimi için gerekli vatandaşlık bilgi, beceri ve değerlerinin kazanılması için düzenlenecek etkinliklere gönüllü olarak katılma eğilimindedirler (McGovan & Godwin, 1986). Bunun yanında, bir ülke vatandaşlarının tamamına yakını ilköğretim düzeyinde eğitim sürecinden geçmesine karşın, orta ve yüksek öğretime devam etmeyebilmektedir (Ersoy, 2007; Yeşil, 2002). Bu anlamda ilköğretim, vatandaşlık bilincinin oluşmasında çok önemli bir basamaktır. Bu da ilköğretimde görev yapan öğretmenlerin etkili vatandaşlık yeterliklerinin önemini artırmaktadır. Bu kademedeki öğrencilerin öğretmenlerini örnek almaya eğilimli olduğu bilinmektedir.

Literatürde vatandaşlığa (Gündüz & Gündüz, 2005; Üstel, 1999; Üstel, 2011; Yazıcı & Yazıcı, 2010), vatandaşlık algısına (Dinç, 2009; Doğanay, 2009; Doğanay & Sarı, 2009; İbrahimoglu, 2009; Sağlam, 2011; Pamuk & Alabaş, 2008; Yılmaz, 2009; Yılmaz, Tunç-Şahin & Bengiç, 2009), dijital vatandaşlığa (Karaman, Karabulut & Ekici, 2009; Karaduman, 2011), küresel vatandaşlığa (Tuncel & Uğur, 2009) ve öğretmenlerin etkili vatandaşlık eğitimi uygulamalarına (Ersoy, 2007) yönelik çalışmaların yer aldığı görülmektedir. Söz konusu çalışmalar ilköğretim ve ortaöğretim öğrencileri ile öğretmen adayları üzerine yoğunlaşmaktadır. Doğrudan ilköğretimde görev yapan öğretmenlerin etkili vatandaşlık yeterlik algılarını konu alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bundan dolayı ilköğretimde görev yapan öğretmenlerin etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin algılarının tespit edilmesi araştırmanın temel amacı olarak belirlenmiştir. Ayrıca, ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin cinsiyetlerinin, branşlarının, medeni durumlarının, kıdemlerinin, öğretmenlik mesleğini severek tercih edip etmemelerinin ve öğretmenlikten memnun olup olmamalarının etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin algılarında bir farklılaşmaya neden olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, tarama modellerinden *karşılaştırma türü ilişkisel tarama* ile yapılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da şu anda var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir. Bu modellerde esas amaç, var olan durumu olduğu gibi betimlemektir. Karşılaştırma türü ilişkisel tarama modellerinde, en az iki değişken bulunup bunlardan birine göre gruplar oluşturularak diğer değişkene göre aralarında bir farklılaşma olup olmadığı incelenir (Karasar, 1994). Karşılaştırma türü ilişkisel tarama niteliğinde olan bu araştırma ile ilköğretimde görev yapan öğretmenlerin etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin algılarının belirlenmesi ve çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırma Grubu

Araştırmada uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Uygun örnekleme, yakın çevrede bulunan, ulaşılması kolay ve araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen bireyler üzerinde yapılan örnekleme olarak tanımlanmaktadır (Erkuş, 2009; Ekiz, 2009). Bu yüzden örneklem kavramı yerine araştırma grubu kavramının kullanılması daha uygun görülmüştür. Araştırma grubunu 2010-2011 eğitim öğretim yılının bahar döneminde Sakarya'da görev yapan 108'i (%50.5) kadın, 106'sı (%49.5) erkek olmak üzere toplam 214 ilköğretim öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin 106'sı (%49.5) sınıf, 108'i (%50.5) branş öğretmenidir. Öğretmenlerin 81'i (%37.9) 1-8 yıllık, 74'ü (%34.6) 9-16 yıllık, 30'u (%14.0) 17-24 yıllık, 29'u (%13.6) 25 yıl ve üzeri kıdeme sahiptir.

Veri Toplama Aracı

İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin algılarını incelemek amacıyla öğretmenlerin görüşlerinin alınmasına yönelik olarak hazırlanan veri toplama aracı Sağlam (2011) tarafından geliştirilmiştir. 23 maddeden oluşan ölçek iki boyutludur. Ölçekte *vatandaşlık değerleri* olarak yer alan ilk boyut 12 maddeden oluşmakta ve faktör yük değerleri .42-.72 arasında değişmektedir. Toplam varyansın 19.1'ini açıklayan bu boyutun iç tutarlılık katsayısı .83'tür. Ölçeğin *vatandaşlık bilgi becerileri* adını taşıyan ikinci boyutu 11 maddeden oluşmakta ve faktör yük değerleri .41-.76 arasında değişmektedir. Toplam varyansın 19.9'unu açıklayan bu boyutun iç tutarlılık katsayısı .84'tür. 23 maddeden oluşan *Etkili Vatandaşlık Yeterlikleri Ölçeği'nin* tamamı ele alındığında toplam varyansın %39.0'ını açıkladığı ve iç tutarlılık katsayısının .89 olduğu görülmektedir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizine başlanmadan önce, veri toplama araçları tek tek kontrol edilmiş, eksik doldurulan 2 veri toplama aracı “geçersiz” sayılarak değerlendirmeye alınmamıştır. Değerlendirmeler 214 veri toplama aracı üzerinden yapılmıştır. Veri toplama araçları sıraya konularak numaralandırılmış, elde edilen veriler tanımlanmış ve SPSS programına yüklenmiştir. Bu veriler araştırmanın alt problemlerine göre analiz edilmiştir. Öncelikle elde edilen verilere hangi testlerin uygulanacağını belirlemek amacıyla değişkenlerin dağılımının normalliği Kolmogorov-Smirnov testi ile incelenmiştir. Kolmogorov-Smirnov testi sonucuna göre medeni durum, mesleki kıdem, öğretmenliği severek tercih etme ve öğretmenlikten memnun olma durumları $p < .05$ düzeyinde anlamlı bir farklılık gösterdiği için dağılımların normal olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bundan dolayı söz konusu değişkenlerden mesleki kıdem için parametresiz testlerden Kruskal Wallis H testi; medeni durum, öğretmenliği severek tercih etme ve öğretmenlikten memnun olma durumları için Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Ayrıca, mesleki kıdemde Kruskal-Wallis H testi sonucunda anlamlı çıkan farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Cinsiyet ve branş değişkenleri ile ilgili verilerin analizinde istatistiksel teknik olarak parametrik testlerden t testi yapılmıştır. Aritmetik ortalamaların belirlenmesinde 1.00-1.79 hiç katılmıyorum, 1.80-2.59 biraz katılıyorum, 2.60-3.39 kararsızım, 3.40-4.19 oldukça katılıyorum, 4.20-5.00 tam katılıyorum puan aralığı olarak belirlenmiştir. Anlamlılık düzeyi .05 olarak alınmıştır.

Bulgular

Bu bölümde, araştırma ile elde edilen bulgular araştırmanın alt problemleri doğrultusunda ele alınmaktadır. Bu bağlamda; “etkili vatandaşlık yeterlikleri ölçeği”ne ilişkin betimsel veriler ortaya konulduktan sonra ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin cinsiyet, branş, medeni durum, kıdem, öğretmenlik mesleğini severek tercih etme ve öğretmenlikten memnun olma durumları bakımından *etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin algılarında* bir farklılaşmaya neden olup olmadığına ilişkin sorulara cevap aranmıştır.

Tablo 1. “Etkili Vatandaşlık Yeterlikleri Ölçeği”ne ilişkin betimsel veriler

Ölçeğin adı	N	\bar{x}	ss
Vatandaşlık değerleri	214	4.52	.343
Vatandaşlık bilgi becerileri	214	4.38	.686
Toplam	214	4.45	.436

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin Etkili Vatandaşlık Yeterlikleri Ölçeği'nden aldıkları puanların aritmetik ortalamasının *vatandaşlık değerleri* boyutunda 4.52, *vatandaşlık bilgi becerileri* boyutunda 4.38 ve *ölçek toplamında* 4.45 olduğu görülmektedir. Bu ortalama ilköğretimde görev yapan öğretmenlerinin etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin algılarının en üst düzeyde olduğunu göstermektedir.

Tablo 2. İlköğretimde görev yapan öğretmenlerin cinsiyetlerine göre etkili vatandaşlık yeterlik algılarına ait t testi sonuçları

Boyutlar	Cinsiyet	N	\bar{x}	ss	sd	t	p
Vatandaşlık değerleri	Kadın	108	4.56	.312	212	1.944	.053
	Erkek	106	4.47	.368			
Vatandaşlık bilgi becerileri	Kadın	108	4.37	.702	212	-.220	.826
	Erkek	106	4.38	.673			
Toplam	Kadın	108	4.47	.438	212	.626	.532
	Erkek	106	4.43	.435			

Tablo 2 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğretmenlerin etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin algılarının cinsiyetlerine göre *vatandaşlık değerleri* [$t_{(212)}=1.944$, $p<.05$], *vatandaşlık bilgi becerileri* boyutları [$t_{(212)}=.826$, $p>.05$] ile *ölçek toplamında* [$t_{(212)}=.532$, $p>.05$] anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir. Hem kadın hem de erkek öğretmenlerin etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin algılarının “tam katılıyorum” düzeyinde olduğu görülmektedir.

Tablo 3. İlköğretimde görev yapan öğretmenlerin branşlarına göre etkili vatandaşlık yeterlik algılarına ait t testi sonuçları

Boyutlar	Branşı	N	\bar{x}	ss	sd	t	p
Vatandaşlık değerleri	Sınıf öğretmeni	106	4.52	.334	212	.192	.848
	Branş öğretmeni	108	4.52	.353			
Vatandaşlık bilgi becerileri	Sınıf öğretmeni	106	4.42	.512	212	.799	.425
	Branş öğretmeni	108	4.34	.823			
Toplam	Sınıf öğretmeni	106	4.47	.363	212	.680	.497
	Branş öğretmeni	108	4.43	.498			

Tablo 3 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğretmenlerin etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin algılarının branşlarına göre *vatandaşlık değerleri* [$t_{(212)}=.848$, $p>.05$], *vatandaşlık bilgi*

becerileri [$t_{(212)} = .425$, $p > .05$] boyutları ile ölçek toplamında [$t_{(212)} = .497$, $p > .05$] anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir.

Tablo 4. İlköğretimde görev yapan öğretmenlerin medeni durumlarına göre etkili vatandaşlık yeterlik algılarına ait Mann-Whitney U testi sonuçları

Boyutlar	Med. durum	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Z	U	P
Vatandaşlık değerleri	Evli	168	110.08	18493.00	-1.168	3431.000	.243
	Bekâr	46	98.09	4512.00			
Vatandaşlık bilgi becerileri	Evli	168	111.43	18721.00	-1.781	3203.000	.075
	Bekâr	46	93.13	4284.00			
Toplam	Evli	168	111.34	18705.50	-1.736	3218.500	.083
	Bekâr	46	93.47	4299.50			

Tablo 4’te araştırmaya katılan öğretmenlerin medeni durumlarına göre etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin algılarının *vatandaşlık değerleri* [$U=3431.000$, $p > .05$], *vatandaşlık bilgi becerileri* [$U=3203.000$, $p > .05$] ve *ölçek toplamında* [$U=3218.500$, $p > .05$] anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir. Evli olan öğretmenlerin *vatandaşlık değerlerine* ilişkin görüşlerine ait sıra ortalaması (110.08), bekâr olan öğretmenlerin görüşlerine ait sıra ortalamasından (98.09); evli olan öğretmenlerin *vatandaşlık bilgi becerilerine* ilişkin görüşlerine ait sıra ortalaması (111.43), bekâr olan öğretmenlerin görüşlerine ait sıra ortalamasından (93.13) yüksektir. Ölçekten elde edilen toplam puanlar ele alındığında evli olan öğretmenlerin görüşlerine ait sıra ortalaması (111.34), bekâr olan öğretmenlerin görüşlerine ait sıra ortalamasından (93.47) yüksek olduğu bulunmuştur. Evli olan öğretmenlerin görüşlerine ait sıra ortalamalarının *vatandaşlık değerleri*, *vatandaşlık bilgi becerileri* ve *ölçek toplamında* bekâr olan öğretmenlerden yüksek olması anlamlı bir farklılığa yol açmamıştır. Bu durum öğretmenlerin evli ya da bekâr olmasının vatandaşlık yeterliklerine ilişkin algılarını etkilemediğini göstermektedir.

Tablo 5. İlköğretimde görev yapan öğretmenlerin kıdemlerine göre etkili vatandaşlık yeterlik algılarına ait Kruskal Wallis H testi sonuçları

Boyutlar	Kıdem	N	Sıra Ort.	sd	χ^2	p	Fark
Vatandaşlık değerleri	(1) 1-8 yıl	81	99.21	3	3.066	.382	
	(2) 9-16 yıl	74	116.48				
	(3) 17-24 yıl	30	109.10				
	(4) 25 yıl ve üzeri	29	106.09				

Vatandaşlık bilgi becerileri	(1) 1-8 yıl	81	87.40	3	14.112	.003	1-2
	(2) 9-16 yıl	74	121.97				1-3
	(3) 17-24 yıl	30	119.42				1-4
	(4) 25 yıl ve üzeri	29	114.38				
Toplam	(1) 1-8 yıl	81	90.41	3	10.408	.015	1-2
	(2) 9-16 yıl	74	121.01				
	(3) 17-24 yıl	30	115.78				
	(4) 25 yıl ve üzeri	29	112.19				

Tablo 5'te araştırmaya katılan öğretmenlerin kıdemlerine göre *vatandaşlık değerleri* [$\chi^2=3.066$, $p>.05$] boyutunda anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı; *vatandaşlık bilgi becerileri* [$\chi^2=14.112$, $p<.05$] ile ölçekten elde edilen toplam puan [$\chi^2=10.408$, $p<.05$] bakımından mesleki kıdemi 1-8 yıl olan öğretmenler aleyhine anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. Vatandaşlık değerleri ele alındığında mesleki kıdemi 1-8 yıl arasında olan öğretmenlerin (SO=99.21), mesleki kıdemi 9-16 yıl arasında olan öğretmenlerin (SO=116.48), mesleki kıdemi 17-24 yıl arasında olan öğretmenlerin (SO=109.10), mesleki kıdemi 25 yıl ve üzeri olan öğretmenlerin (SO=106.09) olduğu görülmektedir. Mesleki kıdemi 9-16 yıl (SO=121.97), 17-24 yıl (SO=119.42), 25 yıl ve üzeri (114.38) olan öğretmenlerin mesleki kıdemi 1-8 yıl (87.40) olan öğretmenlere göre *vatandaşlık bilgi becerilerine* ilişkin algılarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Boyut toplamında mesleki kıdemi 9-16 yıl arasında olan öğretmenlerin (SO=121.01) mesleki kıdemi 1-8 yıl arasında olan öğretmenlere göre (90.41) *etkili vatandaşlık yeterliklerine* ilişkin algılarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum öğretmenlerin mesleki kıdemlerinin etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin algılarını etkilediğini, öğretmenlerin algılarına göre mesleki tecrübenin önemli olduğunu göstermektedir.

Tablo 6. İlköğretimde çalışan öğretmenlerin öğretmenliği severek tercih etme durumlarına göre etkili vatandaşlık yeterlik algılarına ait Mann-Whitney U testi sonuçları

Boyutlar	Tercih	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Z	U	p
Vatandaşlık değerleri	Evet	184	109.66	20178.00	-1.270	2362.000	.204
	Hayır	30	94.23	2827.00			
Vatandaşlık bilgi becerileri	Evet	184	108.76	20012.50	-.741	2527.500	.459
	Hayır	30	99.75	2992.50			
Toplam	Evet	184	109.90	20222.50	-1.408	2317.500	.159
	Hayır	30	92.75	2782.50			

Tablo 6’da araştırmaya katılan öğretmenlerin öğretmenlik mesleğini severek tercih etme durumlarına göre *vatandaşlık değerleri* [$U=2362.000$, $p>.05$], vatandaşlık bilgi becerileri [$U=2527.500$, $p>.05$] ile ölçekten elde edilen toplam puan [$U=2317.500$, $p>.05$] bakımından anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Öğretmenlik mesleğini severek tercih eden öğretmenlerin *vatandaşlık değerlerine* ilişkin görüşlerine ait sıra ortalamasının (109.66), severek tercih etmeyen öğretmenlerin görüşlerine ait sıra ortalamasının (94.23) olduğu görülmektedir. Öğretmenlik mesleğini severek tercih eden öğretmenlerin *vatandaşlık bilgi becerilerine* ilişkin görüşlerine ait sıra ortalamasının (108.76), severek tercih etmeyen öğretmenlerin görüşlerine ait sıra ortalamasının (99.75) olduğu görülmektedir. Ölçekten elde edilen toplam puanlar ele alındığında öğretmenlik mesleğini severek tercih eden öğretmenlerin görüşlerine ait sıra ortalaması (109.90), severek tercih etmeyen öğretmenlerin görüşlerine ait sıra ortalamasının (92.75) olduğu görülmektedir. Bu durum öğretmenlerin mesleklerini severek tercih edip etmemelerinin vatandaşlık yeterliklerine ilişkin algılarını etkilemediğini göstermektedir.

Tablo 7. İlköğretimde çalışan öğretmenlerin mesleklerinden memnun olma durumlarına göre etkili vatandaşlık yeterlik algılarına ait Mann-Whitney U testi sonuçları

Boyutlar	Mem. durumu	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Z	U	p
Vatandaşlık değerleri	Evet	178	107.99	19222.50	-.259	3116.500	.795
	Hayır	36	105.07	3782.50			
Vatandaşlık bilgi becerileri	Evet	178	108.06	19234.50	-.294	3104.500	.768
	Hayır	36	104.74	3770.50			
Toplam	Evet	178	108.53	19318.50	-.542	3020.500	.588
	Hayır	36	102.40	3686.50			

Tablo 7’de araştırmaya katılan öğretmenlerin öğretmenlik mesleğinden memnun olup olmama durumlarına göre *vatandaşlık değerleri* [$U=3116.500$, $p>.05$], vatandaşlık bilgi becerileri [$U=3104.500$, $p>.05$] ile ölçekten elde edilen toplam puan [$U=3020.500$, $p>.05$] bakımından anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Öğretmenlik mesleğinden memnun olan öğretmenlerin *vatandaşlık değerlerine* ilişkin görüşlerine ait sıra ortalamasının (107.99), memnun olmayan öğretmenlerin görüşlerine ait sıra ortalamasının (105.07) olduğu görülmektedir. Öğretmenlik mesleğinden memnun olan öğretmenlerin *vatandaşlık bilgi becerilerine* ilişkin görüşlerine ait sıra ortalamasının (108.06), memnun olmayan öğretmenlerin görüşlerine ait sıra ortalamasının (104.74) olduğu görülmektedir. Ölçekten elde edilen toplam puanlar ele alındığında öğretmenlik

mesleğinden memnun olan öğretmenlerin görüşlerine ait sıra ortalaması (108.53), memnun olmayan öğretmenlerin görüşlerine ait sıra ortalamasının (102.40) olduğu görülmektedir. Bu durum öğretmenlerin mesleklerinden memnun olup olmamalarının vatandaşlık yeterliklerine ilişkin algılarını etkilemediğini göstermektedir.

Tartışma ve Sonuç

Vatandaş tanımının merkezinde *iyi vatandaş* nitelendirmesi yer almaktadır (Doğanay ve Sarı, 2009). Bu konuda ilköğretimde çalışan sınıf ve branş öğretmenlerine önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir. Bu araştırmada ilköğretimde görev yapan öğretmenlerin etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin algılarının en üst düzeyde olduğu görülmüştür. Öğretmenliğin anaç meslek olması, öğretmenlerin toplum tarafından örnek alınan meslek insanları olarak algılanması bu durumun önemini daha da artırmaktadır. Acun, Demir & Göz (2010) öğretmen adaylarının %73'ünün iyi vatandaşlık davranışlarını gösterdiklerini belirlemiştir. Yağcı (2007) öğretmenlerin sınıf içindeki davranışlarının öğrencilerin bilgi ve kavrama düzeyi ile akademik benliğini olumlu yönde geliştirdiği sonucuna ulaşmıştır. Buna karşın Doğanay (2009) yaptığı bir çalışmada öğretmen adaylarının geleneksel vatandaşlık anlayışını sosyal-aktif vatandaşlık anlayışına göre daha fazla tercih ettikleri sonucuna ulaşmıştır. Üstel (2011) Tanzimat'tan günümüze makbul vatandaşlık anlayışını araştırdığı çalışmasında, Türkiye'deki vatandaşlık anlayışının sivil ve katılımcılık boyutlarının eksik olduğu, pasif bir itaati ve konformizmi hedeflediği yargısına varmıştır. Ersoy (2007) ise öğretmenlerin, vatandaşlık yeterliklerini ölçmenin zor olacağına ilişkin görüş ortaya koyduğunu ifade etmektedir.

İlköğretimde görev yapan öğretmenlerin etkili vatandaşlık yeterliklerinin cinsiyetlerine göre *vatandaşlık değerleri*, *vatandaşlık bilgi becerileri* ile ölçek toplamında anlamlı bir şekilde farklılaşmamıştır. Bu sonuç, *vatandaşlık bilgi becerileri* boyutu dışında, Sağlam'ın (2011) öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeyleri ile ilgili araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Söz konusu araştırmada *vatandaşlık bilgi becerileri* boyutunda erkek öğretmen adayları lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Doğanay ve Sarı (2009) lise öğrencilerinin vatandaşlık algılarıyla ilgili araştırmalarında kız öğrencilerin erkeklere göre daha geleneksel vatandaşlık algısına sahip oldukları sonucuna ulaşmışlardır.

İlköğretimde görev yapan öğretmenlerin etkili vatandaşlık yeterliklerinin branşlarına göre *vatandaşlık değerleri*, *vatandaşlık bilgi becerileri* boyutlarıyla ölçek toplamında anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç Sağlam'ın (2011) öğretmen adaylarına yönelik yaptığı araştırma sonuçlarıyla benzerlik taşımaktadır. Bu iki sonuç hem öğretmen adaylarının hem de ilköğretimde branş ya da sınıf öğretmeni olarak görev yapmanın

öğretmenlerin etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin algılarında bir farklılaşmaya yol açmadığını göstermiştir.

İlköğretimde görev yapan öğretmenlerin etkili vatandaşlık yeterliklerinin medeni durumlarına göre *vatandaşlık değerleri*, *vatandaşlık bilgi becerileri* boyutlarıyla ölçek toplamında anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin evli ya da bekâr olmasının öğretmenlerin etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin algılarında bir farklılaşmaya yol açmadığı bulunmuştur.

İlköğretimde görev yapan öğretmenlerin etkili vatandaşlık yeterliklerinin kıdemlerine göre *vatandaşlık değerleri* boyutunda anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı; *vatandaşlık bilgi becerileri* ile ölçekten elde edilen toplam puan bakımından anlamlı bir şekilde farklılaştığı bulunmuş; mesleki kıdem öğretmenlerin etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin algılamalarında etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İlköğretimde görev yapan öğretmenlerin etkili vatandaşlık yeterliklerinin öğretmenlik mesleğini severek tercih etme durumlarına göre *vatandaşlık değerleri*, *vatandaşlık bilgi becerileri* boyutlarıyla ölçek toplamında anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin mesleklerini severek tercih edip etmemiş olmalarının etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin algılamalarında bir farklılaşmaya yol açmadığı bulunmuştur.

İlköğretimde görev yapan öğretmenlerin etkili vatandaşlık yeterliklerinin öğretmenlik mesleğinden memnun olup olmama durumlarına göre *vatandaşlık değerleri*, *vatandaşlık bilgi becerileri* boyutlarıyla ölçek toplamında anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin mesleklerinden memnun olup olmamalarının etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin algılamalarında bir farklılaşmaya yol açmadığı görülmüştür.

Sonuç olarak ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin etkili vatandaşlık yeterlik algılarına ilişkin görüşlerinin “tam katılıyorum” düzeyinde olduğu; öğretmenlerin cinsiyet, branş, medeni durum, öğretmenliği severek tercih etme ve öğretmenlikten memnun olma durumları bakımından anlamlı bir farklılık göstermediği; vatandaşlık bilgi becerileri boyutuyla ölçek toplamında mesleki kıdem bakımından kıdem yılı fazla olanlar lehine anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur.

Kaynakça/References

Acun, İ., Demir, M. & Göz, N. L. (2010). Öğretmen adaylarının vatandaşlık yeterlikleri ile eleştirel düşünme becerileri arasındaki ilişki. *Journal of Social Studies Education Research, 1(1)*, 107-123.

- Alkın, S. (2007). *İngiltere ve Türkiye’de ilköğretim programlarındaki vatandaşlık eğitiminin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Barth, J. & Demirtaş, A. (1996). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretimi*, Ankara: Milli Eğitim Geliştirme Projesi Yayınları.
- Demircioğlu, İ. H. (2008). Türkiye’de tarih öğretimi aktif vatandaşlık eğitimini desteklemekte midir? Türk tarih öğretmenlerinin görüşleri. M. Safran & D. Dilek (Ed.), *21. Yüzyılda Kimlik, Vatandaşlık ve Tarih Eğitimi* (s. 54-60). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Dinç, E. (2009). Öğretmen adaylarının Avrupa ve Avrupa vatandaşlığı hakkındaki görüşleri. A. Şişman ve Diğerleri (Ed.), *I. Uluslararası Avrupa Birliği, Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu Bildirileri* (s. 201-207). Uşak: Uşak Üniversitesi.
- Doğanay, A. (2004). Sosyal bilgiler eğitiminin genel amaçları ne olmalıdır? *I. Sosyal Bilgiler Eğitimi Kongresi Bildirileri* (s. 204-215). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Doğanay, A. (2009). Öğretmen adaylarının vatandaşlık algısı ve eylemlerinin siyasal toplumsallaşma bağlamında değerlendirilmesi. A. Şişman ve Diğerleri (Ed.), *I. Uluslararası Avrupa Birliği, Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu Bildirileri* (s. 28-44). Uşak: Uşak Üniversitesi.
- Doğanay, A. ve Sarı, M. (2009). Lise öğrencilerinin vatandaşlık algılarına etki eden faktörlerin analizi. A. Şişman ve Diğerleri (Ed.), *I. Uluslararası Avrupa Birliği, Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu Bildirileri* (s. 45-62). Uşak: Uşak Üniversitesi.
- Duman, T., Karakaya, Y., & Yavuz, N. (2001). *Vatandaşlık bilgisi*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Ekiz, D. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Engle, S. H., & Ochoa, A. S. (1988). *Education for democratic citizenship: Decision making in the social studies*. New York: Teacher College Press.
- Erkuş, A. (2009). *Davranış bilimleri için bilimsel araştırma süreci*. (İkinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ersoy, A. F. (2007). *Sosyal bilgiler dersinde öğretmenlerin etkili vatandaşlık eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Gündüz, M., & Gündüz, F. (2005). *Yurttaşlık bilinci*. Ankara: Anı Yayınları.

- Holden, C. (2003). *Citizenship in the primary school. In constructivist teaching in primary schools*. S. Gatt & Y. Vella (Eds.), Malta: Miller Malta, 195-214.
- İbrahimoğlu, Z. (2009). Sınıf öğretmeni adaylarının etkin vatandaş tanımları ve etkin vatandaş yetiştirmede sosyal bilgiler dersine yükledikleri rol. A. Şişman ve Diğerleri (Ed.), *I. Uluslararası Avrupa Birliği, Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu Bildirileri* (s. 436-442). Uşak: Uşak Üniversitesi.
- Kan, Ç. (2009). Değişen değerler ve küresel vatandaşlık eğitimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17 (3), 895-904.
- Karaduman, H. (2011). *6. Sınıf sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlığa dayalı etkinliklerin öğrencilerin dijital ortamdaki tutumlarına etkisi ve öğrenme öğretme sürecine yansımaları*. Yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Karaman, K., Karabulut, B. & Ekici, M. (2009). Dijital vatandaşlık. A. Şişman ve Diğerleri (Ed.), *I. Uluslararası Avrupa Birliği, Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu Bildirileri* (s. 315-316). Uşak: Uşak Üniversitesi.
- Karasar, N. (1994). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: 3 A Araştırma Danışmanlık Limited.
- Keser, Ö. F. (2003). *Fizik eğitime yönelik bütünleştirici bir öğrenme ortamı tasarımı ve uygulaması*. Yayımlanmamış doktora tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- McGowan, T. M., & Godwin, C. M. (1986). Citizenship education in the early grades: A plan for action. *Social Studies*, 30, 108-207.
- Pamuk, A., & Alabaş, R. (2008). Tarih eğitimi ve vatandaşlık algısı: Trabzon örneği. M. Safran & D. Dilek (Ed.), *21. Yüzyılda Kimlik, Vatandaşlık ve Tarih Eğitimi Kitabı* (s. 23-37). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Phillips, R. (2003). History, citizenship and identity. *The Teaching of History*, 37-41.
- Safran, M. (2008). Sosyal bilgiler öğretimine bakış. B. Tay & A. Öcal (Ed.), *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Sağlam, H. İ. (2011). Öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeyleri. *Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19 (1), 39-50.
- Sağlam, H. İ. (2000). Sosyal bilgiler dersinin demokratik tutum geliştirmedeki rolü. *Milli Eğitim Dergisi*, 146, 67-71.
- Tay, B. (2009). Sosyal bilgiler öğretiminin dünü, bugünü ve yarını. R. Turan & K. Ulusoy (Ed.), *Sosyal Bilgilerin Temelleri*. Ankara: Maya Akademi.

- Tezci, E. (2002). *Oluşturmacı öğretim tasarım uygulamasının ilköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin yaratıcılıklarına ve başarılarına etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Tuncel, G. & Uğur, C. A. (2009). İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin “küresel vatandaşlık” kavramına yükledikleri anlamlar üzerine bir değerlendirme. A. Şişman ve Diğerleri (Ed.), *I. Uluslararası Avrupa Birliği, Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu Bildirileri* (s. 229-232). Uşak: Uşak Üniversitesi.
- Üstel, F. (1999). *Yurttaşlık ve demokrasi*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Üstel, F. (2011). *Makbul vatandaşın peşinde*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yağcı, E. (1997). Sınıf içi demokratik öğretimin öğrenci erişisi ve akademik benlik kavramına etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 171-179.
- Yazıcı, S. ve Yazıcı, F. (2010). Yurtseverlik eğitimi: Tarih ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin algı, tutum ve eğitimsel uygulamalarına yönelik bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (10), 649-660.
- Yeşil, R. (2002). *Okul ve ailede insan hakları ve demokrasi eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yılmaz, K. (2009). İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin temel vatandaşlık kavramlarına ilişkin algıları. A. Şişman ve Diğerleri (Ed.), *I. Uluslararası Avrupa Birliği, Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu Bildirileri* (s. 291-297). Uşak: Uşak Üniversitesi.
- Yılmaz, A., Tunç-Şahin, C. & Bengiç, C. (2009). İlköğretim öğrencilerinin devlet, vatandaş, demokrasi ve insan hakları kavramlarına ilişkin algıları. A. Şişman ve Diğerleri (Ed.), *I. Uluslararası Avrupa Birliği, Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu Bildirileri* (s. 77-84). Uşak: Uşak Üniversitesi.